

Nuvara Agović, prof.

Mirsada Halilović, prof.

Lažne vesti i manipulacija

OBRADA

ŠTA SU TO LAŽNE VESTI?

LAŽNE VESTI su neistinite informacije predstavljene kao vesti, sa ciljem da oštete ugled neke osobe ili entiteta, ili da zarade novac kroz plasiranje reklama.

Kako nastaju lažne vesti?

Lažne vesti oduvek postoje, ali danas imaju malo drugačije dimenzije zahvaljujući društvenim mrežama koje im omogućavaju da lakše dođu do većeg broja ljudi.

Kad god ste onlajn bombardovani ste medijima koji pokušavaju da ispričaju neku priču. Nažalost, nisu sve priče uvek istinite. Nekad im je cilj da kliknete na priču ili reklamu na njihovom sajtu, a nekad da uznemire ljude iz političkih razloga. Danas je tako lako deliti informaciju, a priče cirkulišu veoma brzo. Tako nastaju lažne vesti.

Dok jedni smatraju da su društvene mreže jedina slobodna platforma koja podržava slobodu izražavanja, drugi kažu da one predstavljaju oružje za prljavu borbu lažima sa neistomišljenicima. Nedavno je kompanija Fejsbuk u Srbiji objavila rat lažnim vestima, uz pomoć AFP-a i Istinomera.

Izvor: Cenzolovka

**Bitno je da vest ima
više izvora jer tako
možemo proveriti
koliko je ta vest
autentična.**

Novinari ne mogu biti svuda i u svakom trenutku. Vazno je citirati pouzdane izvore npr. ministar finansija će pričati o ekonomiji, a ne o koroni.

**Takođe je veoma bitno
primetiti da li je stav autora
pozitivan, negativan ili
neutralan.**

Da bi proverili kredibilitet nekog sajta potrebno je proveriti web adresu, sa posebnim osvrtom na domen, a pažnju treba obratiti i na naziv sajta.

Postoji čitav niz lažnih vesti: od ludih priča koje ljudi lako prepoznaju, do suptilnijih vrsta dezinformacija.

Stručnjaci za onlajn medije i psihologiju svakodnevno istražuju fenomen lažnih vesti. Pročitajte ove savete i nemojte biti prevareni!

KAKO PREPOZNATI LAŽNE VIJESTI

RAZMISLI O IZVORU

Dobro prouči stranicu, istraži njezinu svrhu i podatke o kontaktu.

PROČITAJ SVE!

Senzacionalistički naslovi privlače klikove. O čemu je zapravo riječ?

PROVJERI AUTORA

Na brzinu provjeri autora! Može li mu se vjerovati i je li to stvarna osoba?

DODATNI IZVORI

Klikni na ponuđene linkove i dodatne izvore. Provjeri sadrže li informacije koje zaista podupiru vijest.

PROVJERI DATUM OBJAVE

Ako je nešto nedavno objavljeno, ne znači da je nova vijest.

JE LI TO ZAFRKANCIJA?

Ako je previše neobično i čudno, možda je šala. Istraži stranicu i autora da bi bio siguran.

OSVIJESTI SVOJE STAVOVE

Uzmi u obzir da bi tvoji stavovi mogli utjecati na prosudbu.

PITAJ STRUČNJAKE

Pitaj knjižničara ili provjeri informacije na *fact-checking* stranicama.

Prijevod: Hrvatsko knjižničko društvo

1. Proverite izvor

Pogledajte veb stranicu sa koje priča dolazi. Da li izgleda stvarno? Da li je tekst dobro napisan? Postoje li razne druge priče ili je to jedina?

Fotografija preuzeta sa www.fakenews.rs

Vebsajtovi sa lažnim vestima često koriste adrese koje zvuče kao prave novine, ali nemaju puno stvarnih priča o drugim temama.

2. Pazite na lažne fotografije

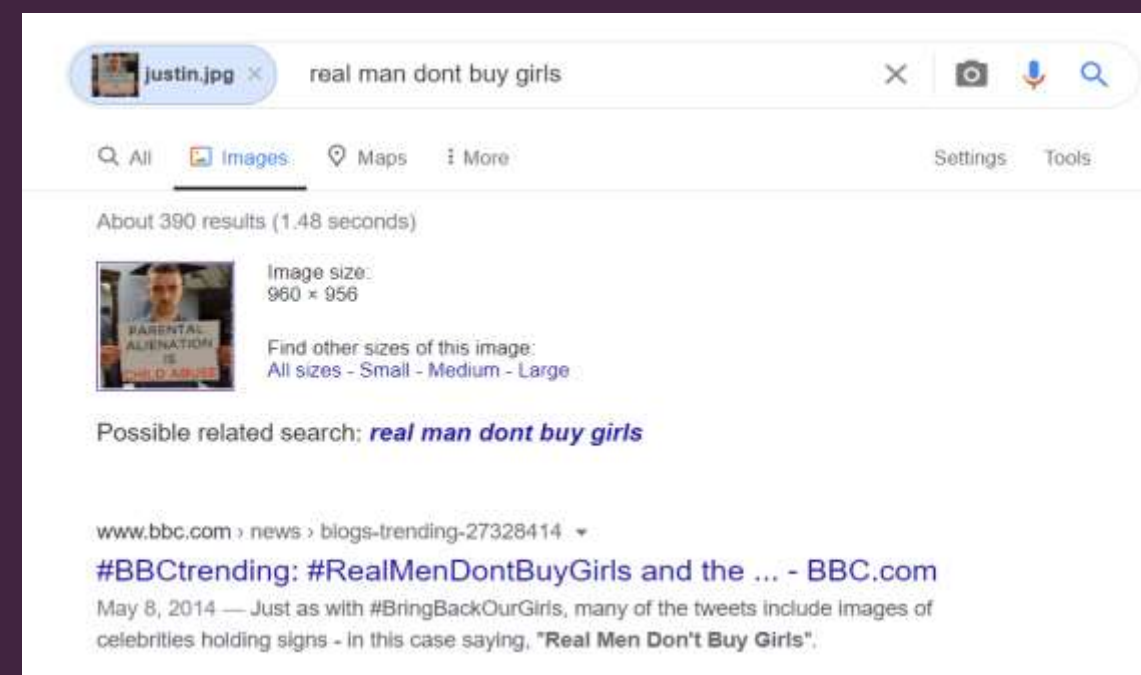
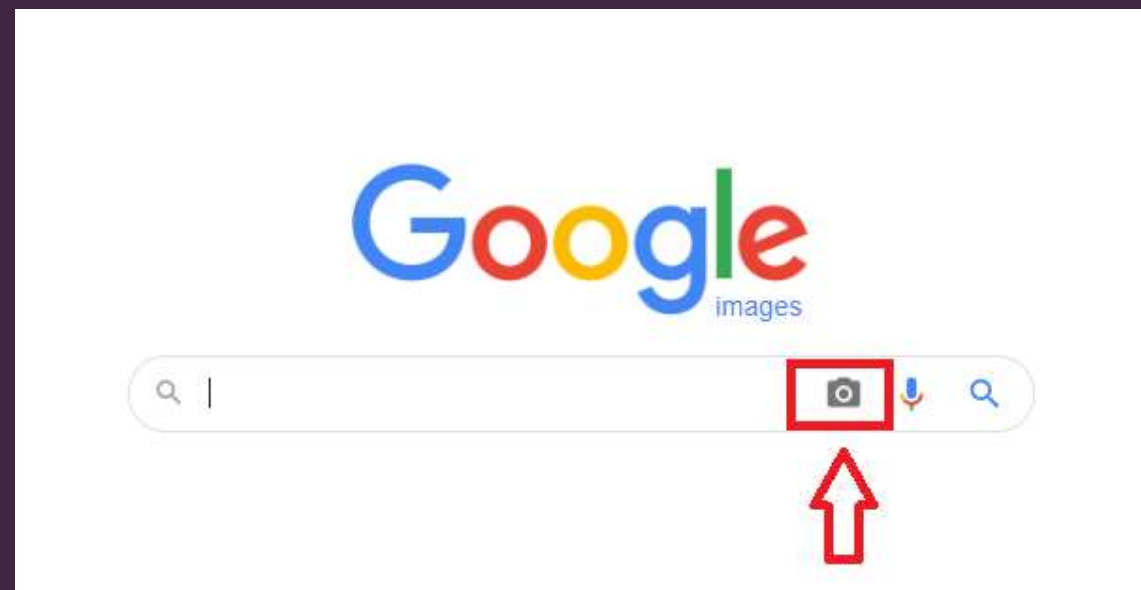
Mnoge lažne vesti koriste slike koje su fotošopirane ili preuzete sa nepovezane veb stranice.

- Ponekad, ako pažljivo pogledate sliku, možete videti da li je promenjena.

U vreme poplava 2014. godine, internetom je počela kružiti fotografija Justina Timberlakea koji u rukama drži papir na kojem stoji poziv za prikupljanje pomoći.

„ Ja sam Srbin. Ja sam Bosanac. Ja sam Hrvat. Ja sam čovek. “ slogan je ispisan na papiru koji popularni pevač drži u ruci. Kasnije se ispostavilo da je ipak reč o photoshopu.

Ako ne znamo da li je slika fotošopirana ili ne znamo njeno poreklo, za to koristimo Guglov sistem „obrnute“ pretrage slika, koji funkcioniše tako što u polju za pretragu kliknete na ikonicu fotoaparata, povučete fotografiju sa svog računara ili sa nekog sajta, a Gugl vam izlista sajtove na kojima je ta fotografija već upotrebljena, kao i fotografije slične njoj.

(obe fotografije su lažne)

Postoji još nekoliko sajtova na kojima možete proveriti autentičnost fotografija, a to su :

1. snopes.com
2. [findExif.com](https://findexif.com)
3. [inVID](https://invid.com)
4. [reverse Image Search \(TinEye\)](https://reverseimage.com)
5. [hoaxy](https://hoaxy.com)
6. [wolfram|Alpha](https://wolfram.com)
7. [twXplorer](https://twXplorer.com)
8. factcheck.org
9. invid-project.eu
10. yandex.com/images
11. photo-forensics.eu

3. Proverite da li je priča na drugim mestima!

Pogledajte da li je priča koju čitate na drugim vestima u koje verujete. Ako je nađete na mnogim drugim sajtovima, onda verovatno nije lažna (iako postoje izuzeci), jer mnoge velike novinske organizacije pokušaju da provere svoje izvore pre objavljivanja priče.

4. Potražite druge znakove

Postoje i druge tehnike koje lažne vesti koriste. To uključuje upotrebu **SAMO VELIKIH SLOVA** i mnoštvo oglasa koji se pojavljuju kada kliknete na link. Takođe razmislite o tome kako se osećate zbog tih vesti. Ako vas vest naljuti, možda je stvorena da bi to uradila.

Ako znate ove stvari o onlajn vestima i možete ih primeniti u svakodnevnom životu, tada imate kontrolu nad tim šta ćete čitati, u šta verovati i što je najvažnije, šta deliti. Ako otkrijete da je vest lažna, najvažniji savet je:

Ne delite je!

PRIMERI LAŽNIH VESTI

Lažne vesti o smrti sirijskog predsednika Assada

6. avgusta 2012. godine, u ponedeljak, u 9:59 po evropskom standardnom vremenu (EST), pojavio se tvit ruskog ministra unutrašnjih poslova Vladimira Kolokoltseva koji je izazvao rast cena za 1 dolar sirove nafte po buretu. Prvi tvit korisnika @MiniInterRussia, koji je kasnije izbrisan, šokirao je svet izjavom da je "sirijski predsednik Bashar al-Assad ubijen ili povređen".

Tweets

 V. Kolokoltsev @MiniInterRussia 11m
RUSSIAN GOVERNMENT CONFIRMS: BASHAR AL ASSAD, PRESIDENT OF SYRIA, HAS BEEN KILLED TODAY IN LATAKYJA WITH HIS WIFE AND TWO PEOPLE.
[Expand](#)

 V. Kolokoltsev @MiniInterRussia 29m
ACCORDING TO UNCONFIRMED REPORT FROM RUSSIAN DIPLOMATS IN DAMASCUS PRESIDENT ASSAD HAS BEEN KILLED TODAY.
[Expand](#)

 V. Kolokoltsev @MiniInterRussia 51m
ATTENTION. RUSSIAN AMBASSADOR IN DAMASCUS REPORTS THAT PRESIDENT OF ARAB REPUBLIC OF SYRIA BASHAR AL ASSAD HAS BEEN KILLED OR INJURED.
[Expand](#)

Izvor : bussinesinsider.com

Nekoliko minuta kasnije usledila su dva tvita koja su tvrdila da je njegova smrt potvrđena. Ruski ministar je odgovorio na lažne vesti i negirao bilo koje tvitove sličnog konteksta. „Ovaj profil je lažan i kreirao ga je italijanski novinar Tomasso De Benedetti“, rekao je V. Kolokoltsev. Kasnije, kada je pregledana arhiva naloga @MiniInterRussia, koji nikada nije bio zvanični nalog Kolokoltseva, utvrđeno je da je redovno pokušavao da širi glasine o smrti.

. Kao **posledica lažnih vesti** o Asadovoj smrti, tržište se uspaničilo za samo 16 minuta nakon prvog tvita. Povlačeći tržište lažnim vestima, cena sirove nafte počela je da raste, dostigavši 91,99 dolara za bure do 10:45h. Konačno, cene nafte su se zatvorile na 92,20 dolara na Njujorškoj robnoj berzi.

Poznate ličnosti su svakodnevno žrtve lažnih vesti..

Ne, američki doktor ne predlaže nevakcinisana deca nose žute bedževe

Sve vesti iz ove teme ►

OVU BUBU NIKADA NE UBIJAJTE GOLIM RUKAMA: Posledice njenog virusa su fatalne, deluje u roku od minut!

Novosti online | 10. februar 2019. 00:14 | Komentar: 0

Često insekte ubijamo golim rukama, ne znajući da li i kako mogu da nam naštetite.

Facebook | Instagram | Twitter

OSMI RAZRED OSNOVNE ŠKOLE
nekad i sad

9. februar 2019 | 19:07

0

NIKAD ZABORAVLJENI. Ljubiša Samardžić se uz zajedničku sliku sa snimanja "Nebeske udice" oprostio od Nebojše Glogovca (FOTO)

Od velikog glumca i velikog čoveka Nebojše Glogovca koji je preminuo danas, 9. februara u Beogradu, u 49. godini, oprostio se i Ljubiša Samardžić.

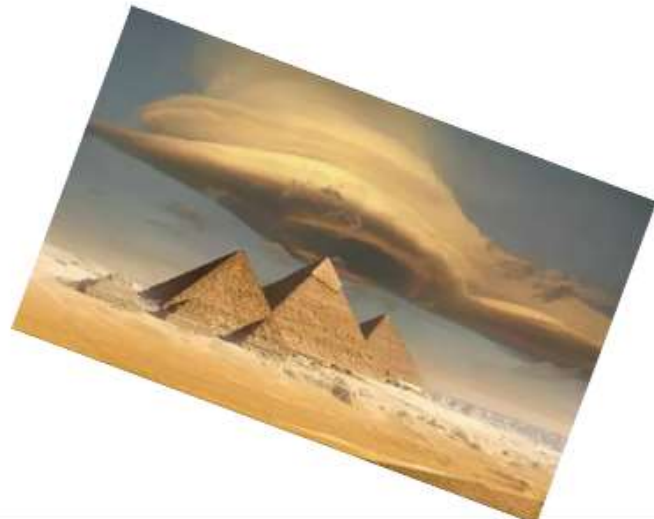
Popularni "Smoki" je, kao i sve Nebojšine kolege, bilo mlađe ili starije, vidno potresen zbog preranog gubitka jednog od omiljenih srpskih glumaca, kojeg je voleo i poštovao ceo region.

Printskrin: Youtube/Hayat HD, Foto: ATA Images

OPREZ
POBIĆEMO ORLOVE! ALBANSKI DŽIHADISTI SPREMAJU KRVOPROLIĆE: Jezive pretnje fudbalerima Srbije!

**Kao primer navešćemo Roana
Atkinsona, svima poznatog kao Mr.
Bean.**

Izvor: mentalfloss.com

Zabuna je nastala nakon što je na Tviteru objavljena lažna vest o tome da je slavni britanski glumac Roan Atkinson, koji se proslavio ulogama u serijalima o Mister binu i Crnom Guji, preminuo. Vest je dobila alarmantne razmere te je nakratko zavarala i čuvenu Vikipediju na kojoj ste u jednom trenutku mogli da pročitate i datum njegove smrti: 26. februar 2012. godine.

Hajde da proverimo da li je vest lažna! Uzmite mobilne i kliknite na ove linkove!

Vežba: Provera autentičnosti medijskog sadržaja

<https://www.telegraf.rs/zivot-i-stil/zdravlje/3148126-dr-nestorovic-upozorava-koji-lek-nikako-ne-smete-davati-decu-kada-imaju-jako-visoku-temperaturu>

Link za izvor: <https://fakenews.rs/2020/02/01/neistina-je-da-je-paracetamol-na-listi-kancerogenih-supstanci/>

Pažnja pažnja! Đaci prvaci oduzimaće se roditeljima ako se ne vakcinišu do 1. Septembra

<https://www.telegraf.rs/vesti/srbija/3049209-paznja-paznja-djaci-prvaci-oduzimace-se-roditeljima-ako-se-ne-vakcinisu-do-1-septembra>

Link za izvor: <http://www.rts.rs/page/radio/ci/story/27/radio-beograd-1/3479019/sedmica.html>

<https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/dosije/aktuelno.292.html:478889-Alija-rezirao-Markale>

<https://informer.rs/svet/vesti/489327/ovaj-covek-priznao-krivac-sirenje-koronavirusa-evo-kako-propust-dogodio-kakva-surova-kazna-ceka-video>

Radost u Hitnoj pomoći zbog posete Putina: Dogodila se neverovatna stvar, zaposleni veruju da je to zahvaljući predsedniku Rusije

<https://web.archive.org/web/20190617171222/https://www.telegraf.rs/vesti/beograd/3024903-radost-u-hitnoj-pomoci-zbog-posete-putina-dogodila-se-neverovatna-stvar-zaposleni-veruju-da-je-to-zahvaljuci-predsedniku-rusije>

**Uvek budite oprezni i
zapitajte se kom izvoru
treba verovati!**

MEDIJSKA MANIPULACIJA

Manipulacija predstavlja uticaj na mišljenje ponašanje, osećaje. Ko sve danas ima moć manipulacije i zašto? Kako prepoznati manipulaciju?

MEDIJSKE MANIPULACIJE KAKO DA IH PREPOZNAŠ?

ČINJENICA

Kokoška je sneła jaje.

LAŽNA VEST

Činjenično pogrešne tvrdnje ili često potpuno izmišljene informacije. Smišljene da dezinformišu javnost i sakriju istinu.

Kokoška je sneła jaje - izlegao se gušter.

MANIPULISANJE ČINJENICAMA

Poznate i tačne činjenice predstavljene na obmanjujući način.

Koka patriota - Kokoška sneła jaje u čast Dana državnosti.

DEZINFORMACIJA

„Mika“ činjenica, netačnog ili poluistinitog sadržaja.

Kokoška hranjena GMO hranom sneła je zdravije jaje.

CENZURA

Zabrana izveštavanja o nekom događaju, osobi ili temi. Medijski sadržaji koji su sklonjeni ubrzo po objavljivanju, a bez jasnog obrazloženja redakcije.

Kokoška o kojoj ne smemo da govorimo uradila je ono što ne smemo da pomenemo, ali niste to čuli od nas.

SKRIVENO REKLAMIRANJE

Prikrivena reklama predstavljena kao novinarski tekst.

Kako su nam rekli stručnjaci, koke nosilje sa farme „L2D“ dokazano su najbolje nosilje u Srbiji.

PROPAGANDA

Informacije, pristrasne ili obmanjujuće, koje se koriste za promovisanje određenog gledišta.

Srpske kokoške najplodnije u regionu, što je direktan odraz ekonomskog blagostanja Srbije.

PRISTRASNOST

Medijski sadržaj koji favorizuje jednu stranu, ne uključujući drugačija mišljenja.

Srpske kokoške legu najbolja jaja na svetu.

KLIKBEJT

Članak koji senzacionalističkim naslovom privuče pažnju svog konzumenta, obećavajući sadržaj koji zapravo ne postoji.

Nikada nećete poveravati šta je jedna kokoška uradila. Šokantno! (FOTO, VIDEO!)

Raskrivanje prepoznaje i druge tipove lažnih vesti poput teorije zavere, pseudonauke, satira. Članke čije se tvrdnje ne mogu proveriti ili nemaju izvore Raskrivanje označava kao neuteleljene.

Realizovano kroz finansiranje iz IREX programa „Saznaj i razaznaj“, koji podržava Ambasada SAD u Srbiji.

Svako može biti manipulator, jer se pažnja usmerava na nebitne sadržaje, umesto na bitne, a tako se najlakše manipuliše.

Manipulacija u medijima najlakše se može sprečiti proverom informacija ili čitanjem teksta na drugačiji način, odnosno, njegovom drugačijom interpretacijom od ponuđene.

Pošto se medijske poruke mogu različito razumeti, treba pažljivo čitati i uhvatiti smisao podteksta. Tu leži stvarno značenje poruka u medijima kojima se lako manipulišu ciljne grupe i uopšte mase.

Mediji su najbolji posrednik manipulacije, plasiranja i proturanja lažnih informacija. Tako je već medijski istrošena tema o vakcinama do te mere da se više ni ne zna ko je počeo, šta je od svega toga ispričanog u medijima istina.

**Koji sve oblici medijskih
manipulacija postoje?**

1. Lažna vest

Lažna vest je medijski izveštaj koji u sebi sadrži nedvosmisleno pogrešne tvrdnje, odnosno informacije koje ne odgovaraju činjenicama, kojima se svesno dezinformiše javnost.

2. Dezinformacija

Dezinformacija je medijska manipulacija koja se zasniva na činjenicama, ali ih pogrešno predstavlja – to jest, sadrži “miks” činjenica i netačnih informacija ili poluistina.

3. Manipulacija činjenicama

Pod manipulacijom činjenicama podrazumevamo medijski izvještaj koji činjenice tumači na obmanjujući način. Ovi izvještaji uglavnom koriste tačne informacije za izvođenje netačnih zaključaka ili tvrdnji, čime se nastoji usmeriti čitaoce ka pogrešnim zaključcima u odnosu na stvarno značenje informacije koja se prenosi.

4. Spin

Iako spin nije samo politička kategorija, u politici se najviše koristi da se umanji ili promeni negativan odnos javnosti prema dešavanju, osobi, instituciji i sl. Spin u sebi uglavnom sadrži deo ili celu informaciju čije efekte neko želi da umanji ili poništi, bez prevelikog davanja značaja tome, te na to doda informacije koje menjaju sliku stanja o toj informaciji, kako bi se fokus prebacio na nekoga ili nešto drugo.

5. Pristrasno izveštavanje

Pod pristrasnim izveštavanjem podrazumevamo one medijske izveštaje čija je osnovna namera da određenu osobu, grupu, ili instituciju predstave u pozitivnom ili negativnom svetlu. Takvi medijski izveštaji mogu i ne moraju biti netačni, ali u pravilu ne prikazuju celu sliku i sve strane priče koju prenose. Pristrasni medijski izveštaji nikada nisu neutralni.

6. Prikriveno oglašavanje

Prikriveno oglašavanje predstavlja promotivni sadržaj koji se nalazi u uredničkom delu medija, te je predstavljen je kao rad redakcije medija, a ne kao sponzorisan članak. Plaćena promocija proizvoda, događaja, političkih stranaka, ili bilo čega drugog, ne sme se predstavljati kao neutralan informativni izveštaj, već se čitaocima mora staviti do znanja da se pred njima zapravo nalazi tekst koji je nastao kao plaćena promocija.

7. Klikbejt

Klikbejt je senzacionalistički naslov koji pogrešno predstavlja sadržaj članka. Klikbejt je nesumnjivo najrasprostranjeniji oblik manipulacije u online medijima. To je najlakši način da legitimnu i ponekad dosadnu vest novim i zapaljivim naslovom pretvore u profit od oglašavanja. Najveća opasnost klikbejta je to što neće svi otvoriti članak, već će zaključke donositi samo na osnovu naslova koji pročitaju na portalu ili na društvenim mrežama.

8. Neproverene informacije

Neproverene informacije su, u najkraćem, spekulacije, glasine i druge nepotvrđene tvrdnje koje se predstavljaju kao činjenice. Posebno su problematične one informacije koje nisu samo neproverene, već ne postoji način da se provere.

9. Cenzura

Cenzura u najširem smislu znači ograničavanje slobode izražavanja. Cenzura ima duge historijske korene i vršila se (ili se vrši) sa ciljem uklanjanja iz javnog prostora onih tema koje nosioci vlasti smatraju štetnim po svoje interese. Cenzura se u medijima danas najčešće praktikuje u obliku auto-cenzure: odbijanjem medija da se bave određenim temama ili ličnostima.

10. Teorija zavere

Zavera podrazumeva tajno udruživanje i delovanje grupe ljudi sa ciljem ostvarivanja nekog svog interesa, štetno po neku drugu grupu ljudi. Zaverе su uglavnom povezane sa organizovanim kriminalom, korupcijom, špijunažom, terorizmom i sl. Izraz “teorija zavere” se, međutim, ne odnosi na otkrivanje takvih grupa, planova i aktivnosti, već za “teoretisanje” šta se dešava “iza kulisa”, dok se činjenice stavljaju u drugi plan.

11. Pseudonauka

Pseudonaukom (“lažnom naukom”) smatramo članke koji kao naučnu činjenicu predstavljaju određena, mišljenja i stavovi i vrednosti koji nisu dobijeni naučnom metodom, predstavljeni su kao da jesu.

Satira

Satira je književni oblik u kojem se kritički ismeva pojedinac, grupa, država ili vlast. Često se koristi kao sredstvo političke borbe. Satirični sadržaji koji se pojavljuju u medijima služe naglase pojavu koja se ismeva i izlaže kritici, najčešće kroz karikaturu ili satiričnu vest. Ukoliko je jasno naglašeno da je određeni medijski sadržaj satiričan, njega ne posmatramo kao manipulaciju. Međutim i satira se može koristiti kao manipulacija, kada se ne naglasi da je reč o satiri.

NAUČI DA SUMNJAŠ, NE DAJ DA TE LAŽU!

DOK ČITAŠ, GLEDAŠ ILI SLUŠAŠ VESTI ZAPITAJ SE:

GDE SU DOKAZI?

Kredibilan medij uvek daje dokaze i argumente za svoje tvrdnje. Ukoliko medijski sadržaj počiva samo na anonimnim izvorima i mišljenjima, bez drugih dokaza, njegova istinitost je upitna.

DA LI JE OVO CELA PRIČA?

Informiši se iz više verodostojnih izvora.

KOJI JE TON TEKSTA ILI TV PRILOGA? KAKO SE OSEĆAŠ NAKON ŠTO GLEDAŠ, ČITAŠ ILI SLUŠAŠ VESTI?

Novinarstvo nije obračun sa neistomišljenicima niti pohvala vlastima.

Jezik dobrog izveštavanja je civilizovan i izbalansiran, bez uvreda, diskriminacije, psovki, usklika i ostalih zapaljivih konotacija koje će u čitaocu probuditi bilo mržnju bilo oduševljenje.

DA LI TEKST POTKREPLJUJE TVRDNJU U NASLOVU?

Lažne vesti se najčešće kriju u samom naslovu. Bombastični naslovi obično služe da klikneš na članak ili kupiš novine, dok je sam tekst drugačiji i često nema veze sa naslovom.

DA LI JE OVO LOGIČNO? IMA LI OVO SMISLA?

Uvek se pitaj: da li je ovo što čitam logično? Ako nije, to je prvi signal da bi informacija trebalo da se proverí.

DA LI JE MEDIJ VERODOSTOJAN?

Nepotpisani tekstovi su prvi signal da je vest sumnjiva. Takođe, sumnjivi su i sajtovi bez impresuma, odnosno informacija ko su vlasnici, urednici i novinari.

ODAKLE JE POTEKLA INFORMACIJA?

Bombastične tvrdnje često potiču sa sumnjivih portala ili sa anonimnih naloga na društvenim mrežama. Takođe, trebalo bi posumnjati u informacije za koje se spominje da su potekle iz najnovijih istraživanja, ali koje ne upućuju čitaoca ko ih je sproveo i gde se mogu naći.

DA LI JE OVO ZAISTA NOVINARSKI TEKST?

Obrati pažnju na oznake „reklama“, „promo“, „p.o“ (plaćeni oglas) ili malu brojčanu šifru. Ako tekst u jako pozitivnom svetlu predstavlja neku privatnu ili državnu firmu, proizvođača, funkcionera ili biznismena, imaj na umu da se možda radi o neobeležnoj reklami.

DA LI JE FOTOGRAFIJA AUTENTIČNA?

Najjednostavniji način je da je izguglaš: desni klik na fotografiju - Search Google for image i pogledaj od kada se ta fotografija „vrti“ po internetu i gde je sve objavljivana.

Realizovalo Raskrivanje za IREX program „Saznaj i razaznaj“, koji podržava Ambasada SAD u Srbiji.

**Na samom kraju proverite svoju
veštinu pretraživanja.**

KVIZ